

ČABA UTAŠI

"PORAZ" nandora majora

Kada se u različitim razdobljima života susrećemo s nekim umetničkim delom, usled nagomilanih životnih iskustava i saznanja, osnovna impresija o delu iskrsava pred nas svaki put u novoj boji, s novom sadržinom. To je svakome poznato. Remek-delo nekom čudesnom elastičnošću uspevaju da budu u svako vreme otkriće, pristoravaju nas da se spontano pomostujemo s njima, skoro neprimetno omogućujući u isključuju opštepriznate, pretežno šablonske i krute kritike okvire definicije na koje smo navikli. Dela sa slabijom imaginacijom, međutim, tako reći nagone čitaoca da istražuje, da secira uzroke stvaralačkih padova, kratkih spojeva umetničkog dela, koji izazivaju osećanje razočaranja.

Likovi Poraza Nandora Majora, čitajući prve tri godine, rasplinjili su se već u mom pamćenju, postali su sasvim nestvarni, niti zbivanja su se davno već smislile, samo je neka čudna jeza, neko osećanje sudbinskog vaskrsavalo u meni kada se s vremena na vreme ponovo razgovor o toj knjizi. Uspavala je, dakle, da pokrene u meni svaki put iznova jedno osnovno osećanje, jedan neodređen, ali ipak jako životan duhovni proces. Možda se ponovno čitanje upravo zato činilo tako uzbuđujućim, i znao sam unapred da će mi ono prikazati novele kao sasvim drukčije — sistematičnije, izveštavnije, ili, naprotiv, pune takvog smisla kojega prvim čitanju nisam sagledao, nisam usvojio.

Najznačajnija naponska tačka Majorovih novela je u tome što su im akteri takozvani mali lju-

di. U svesti onih koji svet i život posmatraju površno, samo u spoljnim manifestacijama: sive tačke, male egzistencije opsednute sitničavim problemima svakodnevnog životarenja, bića koja se mogu kategorisati. Major, umetnik, protestuje protiv škrto sročeni novinskih vesti o ubistvima, samoubistvima, udesima koji su sračunati na efekat, na povećanje tiraža i koji presudom prema slovu zakona smatraju problem zločina i kazne zaključeni i savršeno rešenim. Majorova pobuna, koju sam sada pod uticajem jedne ovladne asocijacije redukovao na nivo hladnih člančica, zapravo je — kao osnovna tendencija jednog životnog osećanja izraženog u grubim crtama — ta pobuna se, zapravo, proširuje na mnogo veći prostor, na sam život koji pisac želi da iskupi i može da iskupi, bar u literaturi gde može do mile volje da izvija potpornije stvarnosti izabivajući čoveka iz njihove senke. Na osnovu Majorovih istraživanja, u likovima svaki dan vidjenih i običnih sofera, kelnera u posivelim bluzama i konduktera u prvi mah nam se čini da prepoznajemo „tip“. Ali, doncije, i ne toliko bujica događaja koliko psihološki motivi Majorove deskriptivne novele, ova lica, za nas dotle samo bića u automatičnom vegetiranju, pretvaraju u nepopunjive individue koje žive i pate na sasvim svojstven način. Neobično je to što se na putu uobličenih figura, koje sada već deluju i osećaju prema sopstvenim životnim zakonima, isprekida Major u ulozu zapovednika i pokretača i po sugestijom jedne mučne fiksn: ideje stvara u

novelama takav čvor bez kojega bi njegovi tekstovi bili doduše samo mozaične slike kontinuiranog života. Ali zaokružena novela sada na neki način ujedna samu sebe, svoju vlastitu životnost rasteče na atome. Mislim na motiv slučajne fatalnosti koji degradira i takvo uspešje delo kakva je novela *Zrtva*.

Opuštena spremaća, koja posele jedne noći pune elementarne, duboko ljudske ljubavi oseća kako je ispunjava nekakva čudnovatav ravnodušnost, kako se u njoj skuplja sva snaga sveta, postaje žrtva slučajne fatalnosti, smrvljena pod vozom dok je sa šina gurnula nazad u život keč svoga bivšeg direktora. Bez sumnje tu su vrhovi novele, najnepatije tačke zgusnujavanja. Nastavak dela se skoro nužno preobrazava u sve tišu muziku. Individualne varijante doživljavanja bića žene i njenog poraza pobudaju u likovima, kao ljitimotiv sevovi osećanja koje pravosteklog iz zaprepaženja nad nesrećom. Instancnim smislom odabrani formalni okvir — poglavlja koja se nadovezuju jedna na drugu filmskom slikovnošću — omogućio je piscu da osvetli one pojednosti koje su bile tek na trenutke vidljive u prvom, odsudno važnom poglavlju o strujanjima u ženskoj psihi. Na taj način novela je sazdana od dinamičnih slika pomoću kojih likovnjor pouzdano može da brani neudržnost svojih likova ali, u isti mah, kontrapunktno, redom progovara iz njih glas savesti. Ovakvim, mogao bih reći neveriljivim, sučeljavanjem stvari pisac zapravo želi da probudi u čitaocu osećanje slučajnosti scene

na železničkoj stanici. Štaviše i osećanje totalnog poraza, jer je pad žene takvo jezgro iz kojega se raspoložena idioleke, glupe smrti šire kao krugovi na vodi. Širi se na sva lica, obara ih da bi se tek u Epilogu stišalo. Ova-ko postaje sasvim očigledna činjenica da Major u tolikoj meri doživljava problem da ne uspeva da ga dovoljno „prikrije“. To jest, suština problema zrači iz dela većom intenzivnošću nego što bi ostvarene situacije mogle da daju povoda za to. Osnovna karakteristika Majorovih novela je: problem koji je zagospodario delom.

Iznenadne misli čoveka, misli lišene svake logičke poverenosti i određene životne situacije mogu u jednoj tački u tolikoj meri da se pojačaju da ostvaruju momente neizbežnog poraza. Linija našeg života se iščaši, izvije se u neslućenim pravcima. Posle metamorfoza pretrpljenih u nama i na nama nekom neshvatljivom nostalgijom nameće se ono večit uslovno „DA...“. Da tada nisam išao tamo i tamo, DA nisam mislio na to i to, danas bi bilo sve drukčije. Igramo se svojom prošlošću, njene varijacije, one neostvarene, istražujemo, sigurno baš zato jer i suviše dobro znamo kako je neizmenljiva i nepopunjiva. Prisjećamo se magične moći onoga AKO iz detinjstva kada smo naivnim ušišćenjem verovali da je sasvim dovoljno da ne izvedemo jednu svoju nameru pa da se iz jedne situacije tačke rastući odroni užasna lavina koja će da poremoti red stvari u svetu. Imam li nameru ovim da osporim piščevu pravdu da se poigrava? Ni naj-

manje. Ako umetnik zna tačno da se drži pravila igre u stvaranju — povući će nas u svoj svet snagom detnje magije. Ali u Porazu igra narasta do problema, do brane koja isključuje, koja nas ostavlja s ove strane. A brana pri čitanju knjige stalno raste. Iako se krećemo na uzajamno veoma udaljenim prostorima, u sasvim drugoj sredini, među sasvim drugim ljudima, ipak u svakoj noveli progovara slučajna i iznenadna zla kob. Što dalje prodiremo sve više raste u nama nelagodnost kojom očekujemo taj neumitni glas. Javlja se u više nijansi ali potiče od jedine majorovske kontemplacije. Najzad mu se usprotivimo i stajemo uz ličnosti da nekom tvrdokornom privrženošću osujetimo ispunjenje njihove sudbine. Šta se događa? Majorovska koncepcija gubi svoju predviđenu funkciju, ali u isto vreme se poništavaju i dobro sagledani likovi. Nizovi slika koji su predstavljali život, izgubivši svoj smisao, ukrućuju se u ledeni grč. I pošto su pripovetke upravo u pomenutoj kritičnoj tački srodne, u nama počinje da se odvija jedna lančana reakcija unazad. Ako smo *Zrtvu* prvi put i mogli uz izvesne ograde da čitamo sa uživanjem, u svetu koje se reflektuje sa ostalih novela njene estetske vrednosti u tolikoj meri blede da delo pada maltene na granicu kurioziteta.

Majorove novele spadaju među ona dela koja vredi jednom pročitati. Radi poznanstva.

S mađarskog preveo: Ladislav JAMBOR

POEZIJA JASNE MELVINGER

10-74595842

„Opet sunce u lanjskom lištu počinje i tražim prijatelje uz koje mi prolaze godine, ali oni su otišli sa čudnim okusom u ustima, a ja tako daleko ne mogu.“
(Jasna Melvinger, Opet sunce)

U poetski trenutak vremena Jasna Melvinger je došla s nevinim pogledom i čudnovatim bolom, prstare poetske zvukove iz tišine donela je u pesničku javu grča, fantasmagorije i krika, obratila se apartnom čitaocu s krajnjom uzdržanošću, obraćajući lica nalazila je u bilju i vodi, oblaku i drugim nedruštvenim egzistencijama.

Po nekim odlučujućim crtama ova poezija stoji u krugu „malodušnih“. Po drugim, ali je sva u „pitanjima na koja nema odgovora“, nju više interesuje odnos prema biću, nego odnos prema društvu. I struktura njene pesme je takva: nastoji da oformi čisti govor slike, lice koje se u pojavljuje ne govori, ne obraća se, nego konstatuje. Lica kao da su nepoželjna u ovoj zatvorenoj galeriji. Njene su slikarske jezičke mogućnosti odista jasne i određene, neobično senziбилne istovremeno prostudirane, međutim, njena slika nije za salon, njen je govor apartan, zatvoren, za sebe oplemenjen.

I kako se onda takav jedan glas zadržao u ovom pr svega angažovanom vremenu? Taj beskraino introvertan poetski zvuk, ta zaleđena muzika, taj praiskoni bol, taj starodrevni odnos, taj autoportret raden na mesečini.

Površno čitanje poezije Jasne Melvinger, ili čitanje samo nekih njenih pesama doveće nas u situaciju da ovu poeziju nazovemo devojčakom, ili odsutnom, ili plačnom. Recimo obećanjem poezije, jer nudi zrelu fakturu. Video sam neke koji brižno pokreću vratove.

Međutim, u poeziji Jasne Melvinger sadržana je nevinost savesti, blagost usamljenika, jedan beskraino velik, ispitni, čitavim bičem prozet nastor da se otkloni rastojanje. Da bismo odredili vrstu i značaj tog pesničkog napora i ljudskog poštenja, potrebno je da ispitamo tip samoe koje se u pesmama Jasne Melvinger javlja. To je samoća prve odnosa, pre razočarenja, pre iskustva. Prethodna samoća, na izvestan način predodređena. Samoća koja grize ljudsko srce. Neizvesna samoća, bolje rečeno samoća zbog neizvesnosti.

To o samoći kao objašnjenje prethodne situacije. Drugo određenje te iste polarne situacije: poetski reči Jasne Melvinger prethodi stanje svesti o otuđenom svetu koji nema oči za ljubav, niti smisao za unutrašnji pogled, kome je iskrenost strana, patnja neprimativna, tajna nepristupa, ispovest nedostupna. Taj pretpostavljeni, a može biti i iskustveni svet, nema sluha za pesničku reč.

Pesnički napor Jasne Melvinger sadržan je u rastojanju da se to rastojanje otkloni. Napor nemoguć, zato pesnički. Napor u kome je sadržana sva ljubav pesnika. Bilje je otuda posrednik, tumač tog rastojanja. Kao pesnik Jasna Melvinger nosi u sebi patnju zbog nedovoljne angažovanosti, otuda sva njena mesečarska dobrota u akciji da se rastojanje otkloni.

Jasna Melvinger govori ozbiljnim pogledom, s tugom rastojanja, s blagošću isповeđanja. Pre-

uveličavanja idu na sopstveni račun: njoj se razdaljina koju ima prema ljudskom delu čini do apsurdna velika. Sve katalizmesvođa bića, međutim, uspeva da projasni uzdržanošću svoga pogleda sa odstojanja. Taj odnos odstojanja istovremeni je spoj ljubavi i straha.

Nevelik opus Jasne Melvinger karakteriše jedno stalno kretanje ka neposrednijoj obraćajnosti i unošenju pesnikovog subjekta u opasnosti međuljudskih odnosa. Druga zbirka pokazuje takav domašaj i novo odstupanje, sada u telo.

U „Vodenoj cvetu“ Jasna Melvinger bavi se „čudnim stvarir“, poetizacijama koje su u zajedničkom nazivniku sredstva za izražaj bolne svesti o datosti rastojanja pesnika od onih pulsiranja živog vremena koja su u žizi poetskih želja ovog pesnika. Makoliko ovakvo upostavljanje nosilo grubost pojednostavljivanja, ono ipak ukazuje na čvrsta polazna stanovišta ovog pesnika. U početnim pesmama zbirke „Sve što diše“ Jasna Melvinger se nastoji osloboditi nekih formalnih oznaka govora sa rastojanja. Ona se govornik nije koherentni deo ovog vremena, nego jedan poseban njegov privrženi, sanjalica i melanholik, govor dobija na snazi jer se osnovni doživljaj pesnika počinje kretati ka drugom, počinje se umozavati. I kada je taj govor naznačio neke crte neposrednije obraćajnosti, promišljanja odnosa, kada se u korespondencijama čitaocem javila saradnja, gledanje u oči, a bilje se našlo kao svojevrsna scenografija za ponoćni dijalog o rastojanju, Jasna Melvinger se ponovo okrenula sebi. Pred tematikom čulnosti ne stoji začuđene oči pesnika.

Ponovno okretanje ka međuljudskim odnosima opštijeg vida, društvenog karaktere što znači ka neposrednijoj obraćajnosti, biće da je put na kome možemo očekivati pesnički glas Jasne Melvinger.

Pesnika s vanrednim darom za subtilni izražaj.

Vladimir MILARIC

JASNA MELVINGER

10-74596658
onaj koji ne postoji

Tanke ljubičaste linije na naličju zalutalog jesenjeg lista
kuda to vode moju slatnju?

Ima jedan put kojim si prošao
sao nestvaran
da bismo mogli i dalje o tebi da sanjamo.
Ima jedan put koji si izbrisao u mome pamćenju.

Onaj koji ne postoji
u tebi je varljivo prisutan.
Njegov lik vodi me ljubavi.
Da nisi tako daleko zar bih ti ikada došla
sledeci samo čudno svetlucajuće vazduha?

Ima jedan put kojim si prošao
sao nestvaran
da bismo mogli i dalje o tebi da sanjamo.
Ako si zaista onaj koga volim
ne poznaju te tvoji prijatelji.

Ima jedan put kojim si prošao
i ostavio odsjaje privida na našim licima.

Prisutan je onaj koji ne postoji.
Onaj čija si ti samo umilna senka.

to je već jesen

To je već jesen — mlaki kamen
po kome leno puzaju gušteri.

Ja sve to prepustam:
reka se ruši u sebi čuteći
(spasonosni stari gradovi)
i hodam sa malo ludim osmehom
dok sunce sija kao iz prošlosti.

Pohranjeno zlato riznica
počinje da isijava:
Lutam u tome sjaju
skoro zlatnih očiju.

Jesen iz daljine počinje svoje šuštanje.
Sklanjam s lica
malo nesvesnicu liška klonulog.

Sve je u prisnom čutanju.
Mirimo se sa ovim tihim rasulom
i ima u tome čak neke radosti.